

ПРЕДИЗВИЦИТЕ И ЕФЕКТИТЕ ОД СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ДОГОВОРОТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА ВО РАМКИТЕ НА СТО

доц.д-р Емилија Митева-Кацарски ¹

¹ Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
emilija.miteva@ugd.edu.mk

Апстракт

Со завршувањето на преговорите за Договорот за олеснување на трговијата во Бали во декември 2013 година, беше потпишан првиот мултилатерален договор во рамките на СТО од нејзиното основање. Целта на овој труд е да се направи анализа на економските ефекти од имплементирањето на Договорот за олеснување на трговијата за глобалната трговија, пред сè за земјите во развој и најмалку развиените земји, како и да се илустрираат активностите кои Светската трговска организација и останатите меѓународни организации ги превземаат во насока на олеснување на трговијата.

Клучни зборови: Договор за олеснување на трговијата, Светска трговска организација, земји во развој, најмалку развиени земји.

BENEFITS AND CHALLENGES OF IMPLEMENTING THE WTO TRADE FACILITATION AGREEMENT

Assistant professor Emilija Miteva-Kacarski ¹

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
emilija.miteva@ugd.edu.mk

Abstract

When WTO members concluded their negotiations on the Trade Facilitation Agreement (TFA) in Bali in December 2013, they created the first multilateral agreement since the WTO was founded nearly two decades earlier. The purpose of this paper is to analyze the economic effects of the implementation of the Trade Facilitation Agreement for global trade, in particular for developing countries and least developed countries, and to illustrate the activities that the World Trade Organization and other international organizations undertaken in order to facilitate trade.

Key words: the Trade Facilitation Agreement, the World Trade Organization, developing countries, least developed countries.

1. Вовед

Олеснувањето на трговијата т.е. поедноставувањето, модернизацијата и хармонизирањето на извозот и увозот, се наметнува како клучно прашање за светскиот трговски систем. Важноста на олеснувањето на трговијата кулуминираше со одлуката на земјите членки на СТО во рамките на Доха рундата, да склучат Договор за олеснување на трговијата како прв глобален трговски договор постигнат во период од 20 години, на деветата Министерска конференција на СТО во Бали во 2013 година.

Договорот за олеснување на трговијата е важен, бидејќи глобалната трговска слика се менува. Како резултат на намалувањето на царините, намалувањето на транспортните и трошоците за комуникација како и подемот на новите пазари, компаниите го организираат производството на добра и услуги и создаваат нови вредности низ различни земји и преку сложени транснационални мрежи.

Олеснувањето на трговијата опфаќа широк спектар на прашања, од информатичка технологија до транспорт и логистика. Од друга страна, ефикасноста на владите и административните процедури

остануваат клучен фактор. Поради тоа, Договорот за олеснување на трговијата кој се фокусира на рационализација, хармонизација и модернизација на царинските процедури има големо влијание врз намалувањето на нивното времетраење како и врз трошоците за нивна реализација. Втората причина за важноста на Договорот за олеснување на трговијата е поврзана со тековната економска состојба. После глобалната економска криза од 2009 година, меѓународната трговија сеуште е во стагнација. По првичниот раст во 2010 година, глобалната трговија расте со стапка која е значително под нејзиниот историски просек. Ваквата состојба остава простор за дискусија дали забавувањето на трговијата е последица на структурни или циклични промени.

2. Договорот за олеснување на трговијата во рамките на СТО и останатите меѓународни организации

Различни дефиниции за олеснувањето на трговијата се развиени од страна на меѓународните организации како и од страна на авторите на академските публикации. Според Duval (2007) олеснувањето на трговијата подразбира зголемување на ефикасноста на трговските процедури т.е. овозможување царинските процедури, транспортот, банкарските услуги и осигурувањето да бидат поефикасни. [1] Олеснувањето на трговијата не може да биде ограничено само на граничните или на царинските процедури, бидејќи овие процедури се само две од големиот број процедури (како што се платен промет и логистика) кои влијаат врз ефикасноста на трговските трансакции. Според Zaki (2014) олеснувањето на трговијата вклучува пет основни елементи [13]:

- Поедноставување на трговските процедури и документации;
- хармонизирање на трговските правила и практики;
- повеќе транспаранентни информации и процедури на меѓународните текови;
- прибегнување кон нови технологии за промоција на меѓународната трговија;
- повеќе сигурни средства за плаќање во меѓународната трговија.

Европската комисија (European Commission) олеснувањето на трговијата го дефинира како поедноставување и хармонизирање на меѓународните трговски процедури, вклучувајќи ги постапките на увоз и извоз. [2] Во овој контекст, процедурите во голема мера се однесуваат на постапките (практики и формалности) како што се собирање, презентирање, размена и обработка на податоци кои што се потребни за движење на стоката во меѓународната размена. Според УНКТАД (UNCTAD) олеснувањето на трговијата има за цел да воспостави транспарентно и предвидливо опкружување за преку-граничните трговски трансакции врз основа на едноставни и стандардизирани царински постапки и практики, карго и транзитни операции како и трговски и транспортни аранжамани.[3]

Ангажирањето на Светската трговска организација (СТО) во олеснувањето на трговијата започна на Министерската конференција на СТО во Сингапур во декември 1996 година. Сепак, прашањето во врска со олеснувањето на трговијата беше опфатено во еден поширок контекст во рамките на Спогодбата за царинско вреднување, Спогодбата за правилата за потеклото на производите, Спогодбата за процедурите за издавање увозни дозволи, Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки и Спогодбата за технички бариери во трговијата. Учесниците во преговорите за олеснување на трговијата се обидоа да формулираат нов договор за кој претпоставуваа дека истиот ќе биде заокружен на Министерската конференција во Сиетл во 1999 година. Со отпочнувањето на Министерската конференција во Доха во 2001 година, се прави чекор напред во однос на преговорите за олеснувањето на трговијата. Предвидено беше договорот за олеснување на трговијата да се склучи на Министерската конференција во Канкун во 2003 година, но сепак беше потребна цела една деценија за да се постигне консензус во врска со преговорите на Министерската конференција во Бали во 2013 година. Сепак, за да стапи на сила Договорот за олеснување на трговијата неопходно е истиот да биде прифатен од страна на две-третини од земјите членки на СТО.[12]

И останатите меѓународни организации се активни во рамките на олеснувањето на трговијата. Во тој контекст, мисијата на Светската царинска организација (СЦО) се состои во обезбедување поддршка на царинските администрации за олеснување на глобалната трговија, ефикасна и ефективна наплата на приходите како и заштита на општеството. Светската царинска организација

промовира голем број на инструменти поврзани со олеснувањето на трговијата. Најзначајните инструменти се оригиналната и ревидираната Кјото конвенција, АТА Конвенцијата и Истанбулската конвенција за привремен увоз. Меѓународната конвенција за поедноставување и хармонизирање на царинските процедури позната како Кјото конвенцијата која стапи на сила во 1974 година и беше ревидирана во 2006 година се базира на неколку основни принципи [9]:

- транспарентност и предвидливост на царинските процедури;
- стандардизирање и поедноставување на декларирањето на доброта и соодветната декларација при транспорт;
- поедноставени постапки за овластени лица;
- максимална употреба на информатичката технологија;
- минимум неопходни царински контроли во координација во царинската регулатива;
- координирани интервенции со другите гранични премини.

АТА Конвенцијата има за цел да ја олесни постапката за привремен бесцарински увоз на стоки и да се усвои стандардизиран модел за документи за привремен увоз. Светската царинска организација и Светската трговска организација се компатибилни во олеснувањето на трговијата. Светската царинска организација беше вклучена во прелиминарни разговори и рунди на преговори кои доведоа до финализирање на Договорот за олеснување на трговијата.

Светската банка е активно вклучена во областа на олеснувањето на трговијата. За тоа сведочи фактот што во 2013 година, Светската банка потроши околу 5.8 милијарди долари за проекти поврзани со олеснување на трговијата.[6] Исто така, Банката е вклучена во аналитичка проценка на олеснувањето на трговијата и транспортот, со цел идентификување на препреките во каналите на дистрибуција. Светската банка, не е само институција за кредитирање туку обезбедува предуслови за олеснување на трговијата преку изработка на експертизи. Преку Програмата за поддршка на олеснувањето на трговијата во јуни 2014 година, Светската банка овозможи корисни кредити за поддршка на земјите во развој преку имплементирање на мерки за олеснување на трговијата како и преку реформирање на трговската регулатива во координација со Договорот за олеснување на трговијата. Од друга страна, Светската банка преку своите бази на податоци овозможува попрецизна проценка на трошоците и придобивките од олеснувањето на трговијата.[7]

УНКТАД овозможува техничка поддршка и организирање на обуки во доменот на олеснувањето на трговијата. Во рамките на УНКТАД е развиен компјутеризиран царински систем наречен Автоматизиран систем на царински податоци, кој е прифатен од страна на 90 земји. Овој систем има за цел забрзување на постапката на царинење и поедноставување на процедурите, преку намалување на административните трошоци за бизнис заедницата и севкупната национална економија. Во рамките на УНКТАД функционира и електронски портал наречен “eRegulations”, преку кој националните царински служби можат да објавуваат формулари и документи за трговските процедури. Ваквиот портал им овозможува на владите да ги направат трговските процедури и правила целосно транспарентни.[3]

3. Мерење на ефектите од олеснувањето на трговијата

Според Orglaci (2012), постојат повеќе од дванаесет показатели за олеснувањето на трговијата кои сведочат за важноста на олеснувањето на трговијата, како и за нејзината комплексност.[5] Најчесто применувани индикатори, според кои се определува економското влијание на реформите поврзани со олеснувањето на трговијата се индикаторите на Светска банка, на Организацијата за економска соработка и развој како и на Светскиот Економски форум. Листата на индикатори и индекси според кои се мери олеснувањето на трговијата е прикажана во Табела 1:

Табела 1 Листа на индикатори и индекси за мерење на олеснувањето на трговијата
Table 1 List of indicators and indexes for measurement of the trade facilitation

	Индикатори	Индекси
Водење бизнис (Doing Business)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Започнување бизнис 2. Справување со дозвоите за градба 3. Добивање на електрична енергија 4. Регистрирање на сопственост 5. Плаќање на даноци 6. Тргување преку границите 7. Земање на кредити 8. Заштита на малцинските инвеститори 9. Спроведување на договори 10. Решавање на несолвентноста 11. Регулација на пазарот на труд 	<p>Два основни индекси:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Оддалеченоста од границата. - Леснотијата на водење бизнис.
Индекс за спроведување на логистиката (Logistics Performance Index)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Царина 2. Инфраструктура 3. Леснотија во организирање на испораки 4. Квалитет на логистички услуги 5. Следење на пратките 6. Навременост 	Добиените резултати преку примената на овој индекс се пондериран просек од шесте индикатори.
Индикатори за олеснување на трговијата (Trade Facilitation Indicators)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достапност на информации 2. Вклученост на трговската заедница 3. Напредно раководење 4. Процедури за жалби 5. Такси и давачки 6. Формалности-документи 7. Формалности-автоматски 8. Формалности-процедури 9. Соработка-внатрешна 10. Соработка-надворешна 11. Потпишување на правни документи 12. Управување и непристрасност 13. Такси и давачки при 	Постојат 16 индикатори базирани на 97 променливи.

	транзит 14. Формалности при транзит 15. Гаранции при транзит 16. Договори при транзит	
Индекс за овозможување на трговијата (Enabling Trading Index)	Педесет и шест индикатори класифицирани во седум групи: 1. Пристап на домашен пазар 2. Пристап на странски пазар 3. Ефикасност и транспарентност на царинската администрација 4. Достапност и квалитет на транспортната инфраструктура 5. Достапност и квалитет на транспортните услуги 6. Достапност и употреба на информатичката и комуникациската технологија 7. Услови на работење Овие седум групи се групирани во четири области: 1. Пристап на пазарот 2. Царинска администрација 3. Инфраструктура 4. Услови на работење	Овој индекс е пресметан како пондериран просек на различните индикатори.

Овие индикатори се релевантни бидејќи се базирани на Договорот за олеснување на трговијата кои земјите членки на СТО се обврзаа да го применуваат. Исто така, овие индикатори се конзистентни и се во корелација со останатите често применувани индикатори за олеснување на трговијата.

Имплементирањето на Договорот за олеснување на трговијата може да биде од полза за глобалната економија. Имено, трговските трошоци се високи, посебно во земјите во развој. Целосното имплементирање на Договорот за олеснување на трговијата ќе ги намали глобалните трговски трошоци во просек за 14.3%. [12] Африканските земји како и најмалку развиените земји се очекува да остварат најголемо просечно намалување на трговските трошоци. Трговските трошоци се едни од основните фактори во обликувањето на развојот на глобалната трговија. Нивното значително намалување ќе ја подобри траекторијата на глобалната трговија. Преку симулации е дојдено до констатацијата дека извозот ќе оствари одбивка од 75 милијарди долари годишно, како резултат на имплементирањето на Договорот за олеснување на трговијата. [12] Во периодот од 2015-2030 година, имплементирањето на Договорот за олеснување на трговијата ќе ја зголеми вредноста на светскиот извоз за 2,7% на годишно ниво, и повеќе од половина процент вредноста на светскиот БДП на годишно ниво. [12] Земјите во развој како и најмалку развиените земји би имале најголеми придобивки од брзото и целосно имплементирање на Договорот за олеснување на трговијата. Примената на Договорот за олеснување на трговијата треба да овозможи значајни придобивки во поглед на диверзификацијата на извозот за земјите во развој и најмалку развиените земји. Неговата примена треба да ја зголеми можноста на земјите во развој да учествуваат во глобалните канали на снабдување. Исто така, постојат статистички докази дека,

преку примената на Договорот за олеснување на трговијата малите и средните претпријатија ќе можат да го зголемат нивниот удел во извозот во однос на големите фирми. Според анализите, целосното имплементирање на Договорот за олеснување на трговијата ќе им овозможи на земјите во развој да го зголемат бројот на производи кои ги извезуваат за 20%, додека пак зголемувањето за најмалку развиените земји да биде 36%. [12] Пристапот на земјите во развој на странските пазари ќе се зголеми за 39%, додека за најмалку развиените земји ќе биде 60%. [12]

Земјите во развој и најмалку развиените земји, преку примената на Договорот за олеснување на трговијата можат да привлечат повеќе странски директни инвестиции. Преку направените анализи на 141 земји во временскиот период од 2004-2013 година е дојдено до констатацијата дека постои позитивна и статистички значајна врска меѓу олеснувањето на трговијата и приливот на странски директни инвестиции. [11] За многу најмалку развиени земји, приходите од царина и останати давачки се јавуваат како значаен елемент за финансирање на државниот буџет, кои можат да достигнат дури 45% од приходите во нивниот државен буџет. Неефикасните трговски процедури ќе го намалат обемот на стоки преку граница, што ќе резултира со намалување на приходите од царини и останати давачки. [12] Преку поедноставување на трговските процедури, ќе се скрати времето за движење на стоките преку граница, со што ќе се зголеми нивниот проток, ќе се намали корупцијата и ќе се зголемат приходите од царина и останати давачки.

Олеснувањето на трговијата е важен приоритет за земјите во развој и за најмалку развиените земји. Сепак, тешко е да се определат трошоците за спроведување на олеснувањето на трговијата поради недостиг на податоци. Расположливите податоци укажуваат на фактот дека трошоците се разликуваат во зависност од видот на мерката со која се овозможува олеснувањето на трговијата и специфичните околности во кои се наоѓа земјата. Реформите за олеснување на трговијата, во просек, чинат помалку отколку модернизирањето на царинските служби и надградбата на транспортната инфраструктура.

Силната политичка волја на земјите и посветеноста на процесот на олеснување на трговијата, се двата најважни фактори за успешно имплементирање на реформите во врска со олеснувањето на трговијата. Во групата на останати клучни фактори спаѓаат соработката и координацијата меѓу министерствата и агенциите за гранична контрола, учеството на засегнатите страни од приватниот сектор како и соодветните финансиски, човечки и материјални ресурси.

Заклучок

Иако традиционалните трговски бариери како царините се намалија, а пак иновациите во транспортот и комуникациската технологија го намалија растојанието меѓу земјите, трговските трошоци останаа високи, посебно во земјите во развој. Високите трговски трошоци ги изолираат земјите во развој од светските пазари, ги ограничуваат нивните трговски можности и го спречуваат економскиот раст. Олеснувањето на трговијата има за цел да ги надмине овие тесна грла на граничните премини. Договорот за олеснување на трговијата во рамките на СТО претставува мултилатерална рамка за намалување на трговските трошоци. Со примената на Договорот за олеснување на трговијата, земјите во развој ќе бидат во можност да го диверзифицираат нивниот извоз, да настапат на нови пазари и да продаваат поширок асортиман на производи. Договорот за олеснување на трговијата ќе им помогне на земјите во развој да привлечат повеќе странски директни инвестиции. Имено, одлуката на странските инвеститори вообичаено зависи од ефикасноста на трговските процедури. Спроведувањето на Договорот за олеснување на трговијата може да се толкува од страна на странските инвеститори како сигнал за подобрување на целокупната инвестициона клима во земјата.

Покрај овие мерливи економски ефекти, за важноста на Договорот за олеснување на трговијата сведочи фактот што овој договор е првиот мултилатерален договор кој е склучен во рамките на СТО од нејзиното основање, со што се овозможува ефикасно отстранување на препреките со кои се соочува глобалната трговија. СТО заедно со останатите меѓународни организации треба да инвестира повеќе средства во собирањето на податоци, подобрувањето на постоечките индикатори и аналитички инструменти и развој на нови со цел подобро набљудување и проценка на спроведувањето на Договорот за олеснување на трговијата.

Користена литература:

- [1] Duval, Y. (2007), "Trade Facilitation Beyond the Doha Round of Negotiations", Bangkok: Asia-Pacific Research and Training Network on Trade (ARTNeT), Working Paper Series No. 50.
- [2] European Commission http://ec.europa.eu/taxation_customs/index_en.htm
- [3] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2006), Trade Facilitation Handbook Part I. National Facilitation Bodies: Lessons From Experience, Geneva: UNCTAD.
- [4] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2011), "Trade Facilitation in Regional Trade Agreements", Geneva: UNCTAD, Transport and Trade Facilitation Series No. 3.
- [5] Orliac, T. (2012), "The Economics of Trade Facilitation", Paris: Institut d'Études Politiques de Paris-École Doctorale de Science Po, PhD thesis.
- [6] World Bank (2006a), "Needs, Priorities and Costs Associated With Technical Assistance and Capacity Building for Implementation of a WTO Trade Facilitation Agreement. A Comparative Study Based on Six Developing Countries", Washington DC: World Bank, Working Paper No. 43009.
- [7] World Bank (2006b), *Reforming the Regulatory Procedures for Import and Export: Guide for Practitioners*, Washington DC: World Bank.
- [8] World Bank (2014), *Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency*, Washington DC: World Bank.
- [9] World Customs Organization (WCO) Revenue Conference (2014), "A Background Paper for a Panel Discussion: Revenue and WTO Agreement on Trade Facilitation", Brussels: World Customs Organization (WCO), Session 4.
- [10] World Economic Forum (WEF) (2014), *The Global Enabling Trade Report 2014*, Geneva: WEF.
- [11] World Trade Organization (WTO) (2014), *World Trade Report 2014. Trade and Development: Recent Trends and the Role of the WTO*, Geneva: WTO.
- [12] World Trade Organization (WTO) (2015), *World Trade Report 2015. Speeding up trade: benefits and challenges of implementing the WTO Trade Facilitation Agreement*, Geneva: WTO.
- [13] Zaki, C. (2014), "An Empirical Assessment of the Trade Facilitation Initiative: Econometric Evidence and Global Economic Effects", *World Trade Review* 13(01): 103-130.